

20ste jaargang

nummer 5

mei 1985

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

+++++
+ Bij elke bijzondere handeling +
+ gaat het denken aan het doen +
+ vooraf. Bij het handelen van +
+ klassen of massa's blijkt de +
+ betekenis van het handelen +
+ pas achteraf. Hier gaat de +
+ daad vooraf aan het begrip. +
+ Theo Maassen +
+++++

DAAD EN GEDACHTTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11, 8232 BD Lelystad
Postgiro 307895

W A T D E B O N D E N N I E T D E D E N
D E D E N D E A R B E I D E R S W E L

Kort geleden zijn in Denemarken en in Engeland gelijksoortige pogingen ondernomen om arbeiders een bepaalde wijze van optreden te beletten. In beide gevallen zijn die pogingen op een mislukking uitgelopen. In Denemarken ging het er om een einde te maken aan de door de vakbeweging uitgeroepen grootste staking sedert twaalf jaar. In Groot-Brittannië werd getracht een staking van het personeel van het grootste postsorteercentrum van Londen te voorkomen. In Denemarken was het de regering die ingreep, in Engeland de rechter. In beide landen werd dientengevolge de vakbeweging van haar aktiemogelijkheden beroofd. Maar wat de desbetreffende bonden in beide landen niet deden, dat deden de arbeiders wel: in Denemarken zetten zij hun strijd onverdroten voort, in Londen legde het personeel van het sorteercentrum Mount Pleasant ondanks het rechterlijk verbod de arbeid neer. Voor de zoveelste keer bleek weer eens, dat de arbeiders weliswaar een klasse in de burgerlijke maatschappij vormen, maar daarmee nog allerminst een klasse van de burgerlijke maatschappij zijn. De bonden waarbij ze zijn aangesloten (voor zover het althans om georganiseerde arbeiders gaat) mogen voor het kapitalisme onontbeerlijke instituten van de burgerlijke samenleving zijn, de leden van die bonden handelen overeenkomstig hun klassebelang en hun maatschappelijke positie. Hun doen en laten wordt allerminst beperkt door staatkundige regels of wetten die zeker niet ten behoeve van hen, doch ten behoeve van de burgerlijke klasse zijn vastgesteld.

In Denemarken vormde een stakingsoproep het antwoord van de landelijke vakbondsfederatie op het mislukken van de onderhandelingen over een nieuwe arbeidsovereenkomst. Aan die oproep werd op grote schaal gevolg gegeven. Het openbare leven werd in aanzienlijke mate verlamd. Het vliegverkeer van en naar Denemarken kwam tot stilstand; de veerdiensten van en naar de Deense eilanden en die tussen deze eilanden onderling werkten niet; de brandstof distributie stagneerde; er verschenen geen dagbladen; het personeel van supermarkten en grootwinkelbedrijven legde de arbeid neer, evenals de havenwerkers en een belangrijk deel van de industriearbeiders; tal

van bouwprojekten werden stopgezet.

Dat deze omvangrijke staking overhaast door de vakbeweging werd afgekondigd kan bepaald niet worden beweerd. De onderhandelingen met het werkgemersverbond over loonsverhoging en arbeidstijdverkorting hadden zich maar liefst vijf maanden lang voortgesleept. Er behoeft niet aan te worden getwijfeld, dat de stakingsoproep onder druk van de achterban is uitgegaan. Toen de Deense regering al aanstonds liet blijken, dat zij op maatregelen zón om het konflikt zo snel mogelijk uit de wereld te helpen, verklaarde Poul Schade-Poulsen, de direktEUR-generaal van de patroonsorganisatie, dat hij het zou betreuren, indien de staking binnen een week zou zijn afgelopen. Hij betoogde, dat als deze langer dan een week zou duren, misschien alsnog een akkoord met de vakbonden mogelijk zou zijn. Dergelijke woorden duiden er op, dat de heer Schade-Poulsen reden had om aan te nemen dat de vakbeweging nou niet bepaald van strijdlust blaakte en best bereid was om bakzeil te halen nadat zij een gebaar gemaakt had tegenover de leden. Min of meer in overeenstemming daarmee was het kommentaar in een vooraanstaand financieel Deens blad, waarin werd gekonstateerd, dat er sprake was van een krisis in de vakbeweging en dat de staking diende om die krisis te verhullen. Andere kommentatoren gaven uiting aan hun vermoeden, dat de vakbondsfederatie met het uitroepen van de staking de regering tot ingrijpen wilde dwingen. De in de metaalindustrie werkzame leden immers voelden weinig voor arbeidstijdverkorting en eisten loonsverhoging, onder de ongeschoolde arbeiders was een voorkeur voor korter werken aan de dag getreden. Als de regering de knoop doorhakte, kon háár de schuld in de schoenen worden geschoven van de teleurstelling die de ene of andere kategorie zou moeten slikken. Het was een visie, die ook oor Schade-Poulsen werd gedeeld.

De Deense regering bediende de vakbeweging op haar wenken, maar niet precies zo als die vakbeweging het zich zal hebben gewenst. Na politiek overleg tussen de regeringspartijen en een deel van de oppositie werd namelijk een parlementaire meerderheid verkregen voor een loonmaatregel waarbij de loonstijging beperkt werd tot twee procent gedurende de komende twee jaar, ofschoon de ondernemers bereid waren geweest tot 3 à 3½ procent te gaan. De werkweek werd vastgesteld op 39 uur, wat neerkwam op een verkorting van één uur. Nog tijdens de onderhandelingen had de regering een kompromisvoorstel op tafel gelegd, dat een loonstijging van 3½ tot 4½ procent behelsde, alsmede een geleidelijke verkorting van de werkweek tot 38½ uur. Dat voorstel was zowel door de werkgevers als door de vakbeweging verworpen. De laatste had namelijk - met 't oog op haar achterban - een loonstijging van 5 à 6% en een werkweek van 35 uur geëist. De regering week bij haar ingrijpen in de situatie af van hetgeen zij oorspronkelijk had voorgesteld, omdat zij kennelijk van de gelegenheid gebruik wilde maken om maatregelen door te drukken die zij bevorderlijk achtte voor haar financiële beleid, dat bovenal gericht is op het terugdringen van het tekort op de Deense betalingsbalans. Vandaar ook dat de loonmaatregel gekoppeld werd aan enkele belastingmaatregelen ter ondersteuning van een strakkere fiskale politiek. Tegelijkertijd werd behalve deze loonmaatregel een stakingsverbod in het vooruitzicht gesteld.

Nauwelijks waren de regeringsvoornemens bekend of de Deense parlamentsgebouwen werden spontaan door demonstranten omsingeld, die daarmee wilden verhinderen, dat de 'volksvertegenwoordiging' aan de regeringsplannen haar goedkeuring hechtte. Een dergelijke blokkade van het parlement, die tot botsingen tussen de demonstranten en de politie leidde, voltrok

zich uiteraard geheel buiten de vakbeweging. Die volstond met 't organiseren van een volmaakt vreedzame demonstratie in de straten van Kopenhagen en zij legde vervolgens - nadat de loonmaatregel en het stakingsverbod van kracht waren geworden - het hoofd volledig in de schoot.

"Wat moeten we anders nog?", verzuchtte Erik Juel Larsen, een van de leiders van een kleine, bij de federatie aangesloten bond van ongeschoolde havenarbeiders. "Nu de regering verder staken verbiedt, kunnen we tegen onze mensen alleen nog zeggen: ga terug aan het werk. Illegaal staken mag niet in dit land. We moeten hopen dat over twee jaar na de verkiezingen de sociaal-demokratische partij weer terugkomt in de regering. Die zal ons wel invloed gunnen. Ander protest organiseren? Hoe dan? We willen geen Britse toestanden."

De hoop op de sociaal-democratie stellen? Het wil ons voorkomen dat zelfs de meeste kaderleden van de Deense vakbeweging daar nauwelijks oren naar zullen hebben, nadat zij op 27 maart in de Kopenhaagse Nordebro-hal het sociaal-demokratische parlamentslid Gert Petersen hoorden verklaren, dat de 35-urige werkweek "pas in 1990 hoefde te worden ingevoerd" en hij deswege door een duizendkoppig publiek werd uitgefloten.

Wil de Deense vakbeweging geen Britse toestanden? Wij kunnen haar verzekeren, dat de Britse vakbeweging dat evenmin wil en dat de aldus genoemde toestanden niet voortvloeien uit de houding van de vakbeweging, maar uit die van de Britse arbeiders.

De Deense arbeiders hebben de Deense vakbondsleiders laten zien, dat zij in strijdbaarheid niet onderdoen voor hun klassegenoten aan de andere kant van de Noordzee. Op hetzelfde moment dat de vakbeweging het verder liet afweten werden de Deense stakingsakties 'wild'. Door die 'wilde' stakingen werd het openbare leven in Denemarken - zoals de *NRC* op 2 april j.l. berichtte - steeds verder lamgelegd.

Na de afkondiging van loonmaatregel en stakingsverbod sloten de vuilnisophaaldiensten zich bij de aktie aan. Bij de busgarages in Kopenhagen werden barrikaden opgeworpen en het openbaar vervoer lag stil. Een aantal automobilisten moest de nacht op de veerboot van Kalundborg naar Aarhus doorbrengen daar ze tengevolge van een blokkade het schip niet konden verlaten. Bij de parlamentsgebouwen werden nieuwe demonstraties en betogingen gehouden, waarvan de vakbonden zich nadrukkelijk distancieerden. Volgens een verslag in de *NRC* van 3 april was er in Denemarken sprake van "plotse linge uitbarsting van de volkswoede" (lees: woede van de arbeidersklasse) en werd er "voor het eerst in de Deense geschiedenis zo fel gevochten". Op de gevel van het Deense dagblad *Politiken* hadden strijdbare typografen de woorden gekalkt: "Tot ziens na het konflikt".

In dezelfde editie van het zojuist genoemde Nederlandse dagblad lezen we: "Omdat staken dus onwettig werd, trokken de vakbonden zich officieel terug. Maar vele arbeiders trokken zich daar niets van aan. Na werknemers uit het bedrijfsleven hebben nu ook ambtenaren zich in de strijd geworpen. Ook de post ligt goeddeels lam..." Een dag later meldde deze krant, dat de Deense vakbonden de boze stakers nog steeds niet in de hand hadden gekregen.

Dat de Deense vakbeweging daar naar streefde was onbetwistbaar. De federatie besloot op 3 april nieuwe onderhandelingen met de werkgevers te beginnen, maar nu niet meer centraal, doch per bedrijf of per bedrijfstak. Zij wilde, zoals haar woordvoerder Poul Moogengaard verklaarde, daarmee bewerkstelligen, dat de golven zouden gaan liggen. Maar nog op woensdag 10

april lag praktisch het hele Deense verkeer stil door blokkades en stakingen, waren dientengevolge ook scholen en ziekenhuizen gesloten en hadden volgens een schatting van de werkgevers tussen de twaalf en de vijftienduzend werknemers in de partikuliere sektor hun arbeid nog altijd niet hervat. Volgens de verwachting zouden de stakingen zich nog uitbreiden tot ministeries en openbare instellingen.

Wat op grote schaal in Denemarken gebeurde, gebeurde in Engeland in het klein. Nadat een Britse rechtbank op 1 april de bond van postwerknemers had verboden een stakingsactie te organiseren alvorens de leden daarover hadden gestemd, legden de leden van de Union of Postal Workers dat verbod eenvoudig naast zich neer. De leiding van deze bond noemde weliswaar de akties "onwenselijk", postende stakers hielden kollega's die op grond daarvan aan het werk wilden gaan zonder al te veel moeite tegen. Als gevolg daarvan raakte het internationale postverkeer danig in de war en werd ook het binnenlandse Britse postverkeer ontwricht.

De betekenis van deze stakingen moet niet worden afgemeten aan de mate waarin zij de stakers al dan niet succes opleveren. Die van de Londense postsorteerders kant zich tegen de invoering van nieuwe technologie. Of deze op de lange duur valt tegen te houden staat te bezien. Wij houden dat voor onwaarschijnlijk. De kans dat de strijdende Deense arbeiders de loonmaatregel van de centrum-rechtse minderheidsregering van premier Schlüter zullen weten terug te draaien, achten wij eveneens gering. Op het moment dat wij deze regels schrijven is de hoeveelheid nieuws omtrent de stakingsbeweging in Denemarken, evenals trouwens die omtrent de Britse poststaking, vrijwel tot nul gereduceerd. De journalisten, die eind maart schreven dat de akties in Denemarken "in ieder geval wel vóór het paasweekeinde verleden tijd" zouden zijn, na Pasen moesten berichten dat de Deense arbeiders waren doorgestaan nadat 'hun' organisaties hadden afgehaakt, hebben vervolgens in de gebeurtenissen niet zoveel interesse meer getoond. Dat is overigens een 'normaal' verschijnsel. In de burgerlijke pers plegen de woorden van de eerste de beste vakbonds-bureaucraat breed te worden uitgemeten, de daden van een strijdende achterban veelal nauwelijks de moeite van 't vermelden waard bevonden.

Het belang van de beide hier besproken stakingsakties is voor ons daarin gelegen, dat zij zo'n duidelijk licht werpen op de werkelijke verhoudingen in de hedendaagse maatschappij. Ze demonstreren het levensgrote verschil tussen enerzijds de bonden, de arbeiders anderzijds. Ze tonen ook duidelijk aan, dat - zoals we in het begin van dit opstel al met enkele woorden konstateerden - er niet slechts een duidelijke scheiding loopt tussen de arbeiders en de vakbeweging, maar óók tussen de arbeiders en heel de officiële burgerlijke orde. Arbeiders hebben een andere moraal dan de heersers en hun vertegenwoordigers op 't gebied van recht of politiek. Arbeiders hebben andere denkbeelden omtrent wat goed is of verkeerd dan de burgerlijke politici, de burgerlijke ekonomen en de burgerlijke juristen. Arbeiders gedragen zich anders dan zij aan de andere kant van de klassenscheiding zich gedragen; ze gedragen zich óók anders dan degenen aan de andere kant van de klassenscheiding zich plegen voor te stellen. Op 't zelfde ogenblik dat dit tot de brave burger doordringt klaagt deze doorgaans luidkeels, dat de arbeiders zich niet houden aan de spelregels van de burgerlijke democratie. Die brave burger lijkt daarmee op de jager, die er zich over beklagt, dat de haastig weg- en buiten schootsafstand vliegende eenden zich niet houden aan de 'spelregels van de jacht'.

ANDERMANS MENING OVER DE STAKING VAN
DE OOSTGRONINGSE LANDARBEIDERS

"In 1929 was Oostelijk Groningen het toneel van een vijf en een halve maand durende landarbeidersstaking. Die strijd baarde veel opzien door de omvang, lengte en felheid. Naar deze grote staking is nog maar weinig onderzoek gedaan. De uitgebreidste beschrijving moest men tot voor kort zoeken in het gedenkboek van de moderne landarbeidersbond dat in 1940 door de toenmalige voorzitter Hilgenga werd geschreven. In latere geschiedschrijving van de Nederlandse arbeidersbeweging wordt vooral op zijn weergave teruggegrepen. De staking wordt dan veelal genoemd om er landelijke ontwikkelingen in de arbeidersbeweging mee te illustreren. Van de hand van de gepensioneerde landarbeider Jaap Meulenkamp verscheen in 1983 een verslag van deze strijd waarin ruim aandacht wordt gegeven aan de ervaringen van de stakende landarbeiders. Meulenkamp deed echter geen onderzoek naar de voorafgaande periode noch naar de rol van de communisten. Mijn interesse om verder onderzoek te doen naar de staking van 1929 leidde zodoende al snel toe het voornemen om dat in het kader van deze scriptie wel te doen. Ik ben me met dit onderwerp bezig gaan houden doordat binnen het IPSO (het wetenschappelijk bureau van de CPN) een aantal mensen een onderzoek startte naar de geschiedenis van de CPN in Groningen. Zij stutten al snel op het belang van studie naar de landarbeidersstrijd in Oostelijk-Groningen voor een beter begrip van de ontwikkeling van de CPN in deze provincie. Deze scriptie heeft mede ten doel daar materiaal voor aan te dragen."

Met de hier geciteerde woorden begint een 144 bladzijden tellend werkstuk dat gediend heeft als doctoraalscriptie van de Amsterdamse geschiedenisstudent Anne de Boer. Het is er een, die wij met zéér gemengde gevoelens hebben gelezen om redenen die aanstonds duidelijk zullen worden. De zojuist onverkort weergegeven passage achten wij om diverse redenen véélzeggend. Wie namelijk het bij verschijnen ook door ons besproken boekje *Wie willen boas blijven* van Meulenkamp ter hand neemt, zal konstateren dat deze auteur aan de periode die aan de door hem behandelde staking voorafging wel degelijk aandacht heeft besteed. In twee hoofdstukken, die samen zo'n vijftien bladzijden beslaan, spreekt hij niet alleen over voorafgaande arbeidsconflicten - zowel de onmiddellijk voorafgaande uit de 20ste eeuw, als die van de jaren '90 van de vorige eeuw - maar ook over hongerrelletjes, het tegen de arbeiders gerichte geweld van militairen en marechaussee, over lonen en arbeidsverhoudingen, over ten hemel schreiende woontoestanden en over waarschuwingen vanwege de zich in de streek ophopende konfliktstof, waaraan het al meer dan 35 jaar voor het uitbreken van het grootste konflikt niet ontbroken heeft.

Hoe valt het dan te verklaren dat Anne de Boer van een voorgeschiedenis in Meulenkamps werkje niets heeft bespeurd? Het antwoord op deze vraag is naar ons oordeel niet moeilijk te geven. Het komt hierop neer, dat Anne de Boer onder zoiets als 'de voorgeschiedenis van de staking' iets anders

verstaat dan Jaap Meulenkamp. Weliswaar beschrijft hij - evenals Meulenkamp - de sociale situatie van de landarbeiders en de ongemeen scherpe klassentegenstellingen in het Oldambt. De oorzaken van de staking zoekt hij echter minder daarin dan veeleer in de versterking van het bewustzijn der arbeiders en in hun sinds een aantal jaren groter geworden strijdbaarheid onder de invloed van de destijds achter David Wijnkoop staande groep van 'communisten'.

In de scriptie blijft deze opvatting doorgaans vaag en op de achtergrond, wat mogelijk te verklaren valt uit het feit, dat het werkstuk mede bedoeld was ter afsluiting van een universitaire studie. Op 19 maart j.l. echter hield Anne de Boer een inleiding over de landarbeidersstaking van 1929 in een der gebouwen van de Groningse universiteit. Wij bevonden ons onder zijn gehoor en wij hebben hem daar en toen zeer nadrukkelijk de toenemende invloed van de Wijnkopianen in het Oldambt als de belangrijkste oorzaak van de strijdbare houding van de landarbeiders in '29 horen noemen. Enige tegenspraak tussen hetgeen hij mondeling verkondigde en zo'n anderhalf jaar tevoren in zijn werkstuk had geschreven hebben wij niet kunnen ontdekken, of het moest deze zijn, dat hij op het altijd geduldige papier de ene keer de strijdbaarheid van de landarbeiders aan de groeiende invloed van de 'communisten' toeschrijft, elders echter weer hun stijgende invloed als een der gevolgen van de staking schijnt te beschouwen.

Het is volstrekt niet de enige tegenspraak waardoor het geschrift van Anne de Boer gekenmerkt wordt. Als het namelijk zó is, dat sterke 'communistische' invloed borg staat voor strijdlust, als het waar zou zijn dat de bereidheid om te staken en de bereidheid om een staking vol te houden groter werd naarmate meer 'communisten' zich aansloten bij de moderne bond, dan zou men mogen verwachten, dat in die Oost-Groningse gemeenten waar de 'communistische' aanhang het talrijkst was, die bereidheid ook juist het duidelijkst op de voorgrond trad. Uit gegevens die Anne de Boer vermeldt blijft zonneklaar, dat het tegendeel 't geval was. Toen op een gegeven moment de leiders van de moderne bond over een tweede bemiddelingsvoorstel van Delfzijls burgemeester Buiskool lieten stemmen - in vier vergaderingen omdat de zaal van hotel Wisseman in Winschoten niet alle stemgerechtigden kon bevatten - bleek in de vierde vergadering het aantal voorstanders van aanvaarding (en daarmee van opheffing van de staking) het geringst: 13 tegen 688 die de strijd wensten vol te houden, hetgeen erop neerkwam, dat in die bijeenkomst nog géén 3% er de voorkeur aan gaf de strijd te staken. Maar juist in die vierde vergadering bevonden zich de arbeiders uit die gemeenten, waar de 'communistische' invloed uiterst gering was, dan wel totaal ontbrak: Bellingwolde, Oudeschans, Vriescheloo/Veelerveen en Blijham. In de andere vergaderingen, waar gestemd werd door arbeiders uit plaatsen met verhoudingsgewijs veel 'communistische' kiezers, waren de voorstanders van werkhervatting eveneens ver in de minderheid, maar niettemin beduidend talrijker.

Van de in totaal 527 stakers uit Beerta, Drieborg en Winschoten - zeker in Beerta en Drieborg was het aantal 'communistische' kiezers allesbehalve te verwaarlozen - stemden er in de eerste vergadering 163 vóór het bemiddelingsvoorstel, wat neerkwam op ruim 30%. In de tweede vergadering, met arbeiders uit Finsterwolde, Noordbroek en Midwolda waren er 68 van de 532 oftewel ruim twaalf procent voor het beëindigen van de staking via de aanvaarding van het bemiddelingsvoorstel en dat terwijl ook in Finsterwolde bij verkiezingen druk op 'communistische' lijsten werd gestemd. In de

derde vergadering - stakers uit Heveskes, Oterdum, Woldendorp, Termunten, Meeden en Zuidbroek - was ruim 22% van de aanwezigen (86 van de 466) voor het staken van de strijd. De 'communistiche' successen bij Staten- of Kamerverkiezingen mochten in de desbetreffende plaatsen geringer zijn dan die in Beerta of Finsterwolde, ze waren nog altijd heel wat beter dan wat er bij die gelegenheden te zien viel in Bellingwolde.

We hebben hier de 'communistiche' invloed in de Oost-Groningse dorpen gemeten aan de hand van verkiezingscijfers. We hebben dat gedaan omdat Anne de Boer het doet, die daarmee o.a. laat zien, dat in het tweetal jaren tussen de Statenverkiezingen van '27 en de Kamerverkiezingen van '29 de 'communistiche' invloed zich aanzienlijk zou hebben uitgebreid. Wat we wilden aantonen was, dat de konklusies van Anne de Boer volledig ontkracht worden door de methode die hij zelf hanteert. Uit de feiten blijkt, dat de strijdbaarheid die de Oost-Groningse landarbeiders in 1929 aan de dag legden in het geheel niet uit de verkiezingscijfers kan worden verklaard en dat, indien men van toenemende 'communistiche' invloed wil spreken bij toenemende verkiezingspercentages, de inderdaad grote strijdbaarheid dáár het grootst was waar de zogenaamde 'communistiche' invloed het geringst moest worden genoemd. En wij spreken hier nadrukkelijk van 'zogenaamde' invloed omdat, zowel bij deze staking alsook bij latere conflicten steeds opnieuw is gebleken, dat het feit dat arbeiders tot de achterban van een bepaalde politieke partij of een bepaalde vakbond behoren, in het geheel niets zegt omtrent hun optreden en hun daden.

Anne de Boer verwijt Jaap Meulenkamp, dat hij geheel voorbij is gegaan aan "de eigen rol van de communisten". Het verwijt komt hierop neer, dat hij hem verwijt, dat hij verzuimd heeft iets te onderzoeken, dat er in het geheel niet was. Als typische leninist verkeert Anne de Boer in de mening, dat de strijdbaarheid van de arbeiders iets te maken heeft met hun opvattingen. Hij heeft er in zijn inleiding in de Groningse universiteit op gewezen, dat na 1917 tal van anarchistische arbeiders in Oost-Groningen onder de indruk van de Russische revolutie raakten, dientengevolge meer het oor leenden aan 'communistiche' denkbeelden en zodoende niet afwijzend stonden tegenover de zienswijze van Wijnkoop en zijn vrienden, dat men zich moest organiseren in de moderne bond. De kracht die de moderne landarbeidersbond in 1929 volgens hem ontwikkelde, zou in belangrijke mate mede hierdoor te verklaren zijn. In zijn scriptie ontwikkelt hij een zelfde gedachtegang. Maar die heeft bitter weinig met de realiteit te maken, des te meer met een poging om de grote landarbeidersstaking te misbruiken om een bepaald (en vooraf gewenst) licht op de CPN te werpen. En dit laatste valt eigenlijk (onbedoeld) ook te lezen aan het slot van het citaat waarmee wij deze beschouwing zijn begonnen. Wij hebben het niet voor niets een 'veelzeggend' citaat genoemd.

Niemand zal wel willen betwisten, dat de kracht die strijdende arbeiders weten te ontwikkelen in sterke mate afhangt van hun eenheid. Welnu, volstrekt anders dan Anne de Boer wel meent, is de eenheid, waar zij tot stand komt - en in Oost-Groningen was zij destijds voorbeeldig - niet het resultaat van eensgezinde opvattingen. Integendeel. Van eenheid van strijdende arbeiders is slechts sprake, wanneer hun o p v a t t i n g e n in het geheel geen rol meer spelen, wanneer hun respektievelijke v o o r - s t e l l i n g e n omtrent de maatschappij van nu, hun i d e a l e n met betrekking tot de samenleving van morgen, er in het geheel niet meer toe doen.

Lang geleden heeft niemand minder dan Karl Marx het al op niet mis te verstane wijze gezegd: "Het komt er niet op aan wat deze of gene proletariër zich voorstelt. Het gaat er om, wat het proletariaat is en wat het op grond daarvan gedwongen is te doen". In Oost-Groningen nu hadden anarchistische en 'communistische' arbeiders volstrekt andere opvattingen en voorstellingen. Zodra die in het geding waren, zo kan men beweren, bestreden zij elkaar bij wijze van spreken op leven en dood. Staken echter deden zij niet als anarchistische en 'communistische' arbeiders, maar als arbeiders z o n d e r m e e r . Niet 't feit dat ze anarchist of 'communist' waren maakte dat ze streden, doch hun arbeider z i j n . En vandaar, dat er bij de landarbeidersstaking van 1929 van anarchistische invloed of een bepaalde rol van de - in Oost-Groningen toch zeker ook sterk vertegenwoordigde - anarchisten al evenmin sprake was als van welke andere ideologische of politieke invloed ook. Vandaar dat Meulenkamp aan de rol van de anarchisten al evenzeer voorbij is gegaan als aan de rol van de 'communisten'. Dat echter heeft Anne de Boer hem niet verweten. Waar we zopas zeiden, dat hij er voor pleit dat rekening met opvattingen wordt gehouden, haasten we ons thans daarop een kleine, maar niet onbelangrijke korrektie aan te brengen: Anne de Boer wil niet zozeer aandacht besteed zien aan opvattingen, hij wil dat aandacht wordt geschonken aan 'communistische' opvattingen.

Uit het bovenstaande zal men kunnen afleiden, dat wij niet aarzelen om de scriptie van Anne de Boer een propagandageschrift voor de CPN te noemen voor zover daarin op 'de rol' en 'de invloed' van deze partij een accent wordt gelegd. In een, aan zijn schildering der gebeurtenissen voorafgaande *Verantwoording* waarschuwt Meulenkamp zijn lezers, dat zijn boekje 'in geen geval een objektief geschrift is geworden'. 'Niemand', zegt hij, 'kan uiteraard aan de feiten voorbijgaan. Maar de interpretatie van die feiten is altijd gekleurd door bepaalde opvattingen en gevoelens'. Wat er hier wordt betoogd is eigenlijk, dat de zogenaamde en veronderstelde objectiviteit van historische geschriften en uiteenzettingen niet meer is dan een illusie, maar dat dit niets behoeft af te doen aan hun f e i t e l i j k e betrouwbaarheid. Anne de Boer citeert uit Meulenkamps *Verantwoording* maar uitsluitend de woorden die direkt op de zojuist aangehaalde zinnen volgen, woorden waarmee Meulenkamp te kennen geeft, dat hij zijn sympathie voor de strijdende landarbeiders niet onder stoelen of banken wil steken. Losgemaakt uit de kontekst zijn ze van hun oorspronkelijke zin beroofd, is niet meer zichtbaar, dat Meulenkamp het probleem van de historische objectiviteit aanroerde, waarmee iedereen die over historische gebeurtenissen schrijft te maken heeft. Door aldus te citeren verdoezelt Anne de Boer de kwestie die Meulenkamp nadrukkelijk aansnijdt. Dat verschil tussen beiden houden wij niet voor toevallig. Het spruit, menen wij, hieruit voort, dat Meulenkamp een klassenpositie inneemt, Anne de Boer daarentegen een politieke stellingname kiest.

Het is deze politieke stellingname die ons inziens ernstig afbreuk heeft gedaan aan Anne de Boers geschrift. Men versta ons goed: voor het door hem verzamelde en gepresenteerde feitenmateriaal hebben wij (enkele uitzonderingen daargelaten) veel waardering, al dient daaraan te worden toegevoegd, dat die presentatie niet veel nieuws toevoegt aan hetgeen via eerdere publikaties over hetzelfde onderwerp al bekend was. En uiteraard ligt het niet in onze bedoeling hem er een verwijt van te maken dat zijn interpretatie van die feiten 'door bepaalde opvattingen en gevoelens is ge-

kleurd'. Men kan het met die interpretatie oneens zijn, en dat zijn wij dan ook heel dikwijls. Wat wij echter een ernstig euvel achten, dat heeft minder betrekking op zijn interpretatie van de feiten, dan wel hierop, dat hij konklusies trekt die feitelijke grond missen, dat hij zijn betoog opbouwt op een domweg en bij voorbaat aangenomen, maar in werkelijkheid niet waar te nemen 'invloed' van zijn partij.

Vér van die werkelijkheid staat ook zijn opvatting, dat de staking van 1929 niet slechts voor de boeren, maar ook voor de landarbeiders een machtsstrijd was. Natuurlijk heeft De Boer volkomen gelijk als hij konstateert dat 'het machtselement inherent (onlosmakelijk verbonden - red. D&G) is aan iedere loonstrijd'. Maar het is niet zo, dat de arbeiders zich van dat feit b e w u s t waren, zoals stakende arbeiders zich er praktisch nooit van bewust zijn, omdat hun strijd niet uit een (intellectuele) maatschappelijke analyse, maar uit hun maatschappelijke positie en hun sociale nood voortspuit. En daarom achten wij het ook volslagen onzinnig om, zoals Anne de Boer doet in een van de laatste zinnen van zijn verhandeling, te beweren dat de landarbeiders in het Oldambt destijds naar een drastische maatschappijverandering streefden. Ze streefden, gelijk strijdende arbeiders altijd doen, naar verandering van hun positie. Wat Anne de Boer kennelijk niet ziet: een dergelijk streven heeft meer revolutionaire betekenis dan het streven van hen, die op drastische maatschappijverandering uit zijn. Zo is het nu eenmaal in de huidige klassenmaatschappij gesteld. Juist wie blind is daarvoor ontwikkelt maar al te gemakkelijk een merkwaardige helderziendheid voor niet bestaande invloeden en niet gespeelde rollen die men ook bij Anne de Boer aantreft.

C.B.

=====

E E N B R I T S E S T E M O V E R A R T H U R S C A R G I L L

E N D E S T R I J D V A N D E M I J N W E R K E R S

In het blad *Solidarity*, orgaan van de gelijknamige Londense groep, troffen we een kommentaar op de Britse mijnwerkersstaking aan, waaraan wij het volgende ontleen:

"Het konflikt heeft het belangrijke gevolg gehad, dat de achterban krachtige eigen initiatieven heeft ontwikkeld, zoals de organisatie van mobiele stakingspiketten en andere nog minder gebruikelijke vormen van verzet. Er is eveneens sprake geweest van een steeds omvangrijker netwerk van vrouwengroepen die een belangrijke rol hebben gespeeld bij de plaatselijke akties. Niet zonder ironie moet worden vastgesteld, dat de wettelijke beperkingen waaraan de mijnwerkersvakbond werd blootgesteld en die ertoe bijdroegen dat de handen van de vakbondsbureaucratie werden gebonden, tot resultaat hebben gehad, dat de krachten van de achterban werden gestimuleerd en versterkt en aldus zelfstandig optreden van de basis in de hand werkten. (...) Onze bewondering voor wat de mijnwerkers zélf in dit opzicht hebben gedaan mag ons echter niet blind maken voor minder positieve kanten van

het konflikt, bijvoorbeeld de wijze waarop de bond de staking is begonnen en de methoden en taktieken die de bond heeft toegepast.... Wij zijn er voorstander van, dat de arbeiders zélf beslissen over de wijze waarop zij strijd willen voeren.... maar we geloven niettemin, dat het zeldzame verschijnsel van een strijdbare vakbond menig strijdbare arbeider verleid heeft tot een volslagen onkritische houding ten opzichte van het doen en laten van die bond. Arthur Scargill is voor hen een soort van nieuwe paus geworden, kritiek op hem was zoiets als ketterij. In dat opzicht verschillen wij van de zogenaamde 'linkerzijde', die niet in staat is onderscheid te maken tussen het werkelijke gezicht van een beweging en haar bureaukratische keerzijde.... Radikale bureaukraten, die voor hun eigen belangen vechten zijn bepaald niets nieuws. 't CIO in de Verenigde Staten in de jaren '30 was b.v. erg 'strijdbaar'. Maar in wezen gedragen dergelijke bureaukraten zich precies eender als hun minder strijdbare kollega's. (...). Wat ons betreft, 't feit dat wij volledig achter de mijnwerkers staan, betekent allerminst dat wij enige sympathie koesteren voor de junta die de lakens uitdeelt in de mijnwerkersbond.."

Het zijn woorden, waaraan wij onzerzijds niets hebben toe te voegen.

=====

E E N A K A D E M I S C H G E S P R E K O V E R S O C I A L E

O N G E L I J K H E I D E N S O C I A L E K L A S S E N

Op 18, 19 en 20 april j.l. is in een der gebouwen van de universiteit van Amsterdam een academisch gesprek gevoerd over het onderwerp *Recente ontwikkelingen in de theorie omtrent de klassen en voor wat betreft de klassenanalyse*. In de late middaguren van donderdag werden de onder meer uit diverse landen afkomstige deelnemers ontvangen en konden zij teksten in ontvangst nemen die ter voorbereiding van de discussie in diverse werkgroepen waren samengesteld. De morgen van vrijdag de 19e hield prof. Adam Przeworski in aanwezigheid van alle deelnemers een inleiding over *De klassenanalyse van Marx*, waarbij vervolgens een zekere David Lockwood kanttekeningen plaatste. In de middaguren werd in verschillende groepen gepraat over onderwerpen als *Klasse en sociale ongelijkheid*, *Klasse en politiek* en *Veranderingen in de gezagsstructuren van kapitalistische arbeidsorganisaties*. Op zaterdagmorgen werd nog gediskussieerd over *De klasse in de sociale geschiedenis*, wederom in een voltallige bijeenkomst samenvattingen van de discussies werden gegeven.

Onder het gehoor van de inleiders bevond zich niet één arbeider; niet één arbeider maakte deel uit van welke werkgroep ook; niet één arbeider heeft aan de discussies deelgenomen. Het was allemaal een vrijblijvend onderonsje van intellectuelen. De voertaal waarvan hoogleraren, wetenschappelijke medewerkers en lieden die kennelijk studenten waren, zich moesten bedienen, was het Engels. Waarover gepraat werd, dat was niet het werkelijke beeld van de klassenscheiding, zoals die zich aan de onderdrukte klasse voordoet en voor zover men zich bezig hield met analyse, ging het geens-

zins om een analyse van de veranderingen die zich gestadig in de door de arbeiders gehanteerde strijdmethoden voor te doen.

Bij dit gesprek werd niet de werkelijkheid geanalyseerd en besproken. Geanalyseerd werd wat diverse auteurs, van Marx tot en met moderne sociologen en andere sociale wetenschappers over de werkelijkheid hadden gepubliceerd. Men sprak niet over klassen, maar over het begrip klasse. Men schonk aandacht aan definities en zette zich daarbij af tegen andere definities. Men stond uitvoerig stil bij de methode van sociaal onderzoek, vooral omdat men van mening bleek, dat nieuwe methoden broodnodig dienden te worden gehanteerd. Men bewoog zich, om het kernachtig te formuleren, temidden van abstrakties, waarover op een abstrakte manier werd geredeneerd.

We willen allerminst verhehlen, dat Adam Przeworski, voor zover we hem hebben kunnen volgen, herhaaldelijk op intelligente wijze Marx verdedigde tegen aanvallen van hedendaagse of wat oudere auteurs. Maar ook voor deze spreker gold niettemin al hetgeen we hierboven over deze bijeenkomst van sociale wetenschappers hebben opgemerkt. En hoe meer de geleerde vertogen van andere sprekers uitpuilden van geleerde gewichtigheid of gewichtige geleerdheid, des te minder hielden ze ook maar enig verband met de klassenstrijd van de arbeiders, waarvan sommige sprekers zich afvroegen of die nog wel een revolutionaire klasse vormden om geen andere reden - onze lezers raden het misschien al - dan dat het bewustzijn van de arbeiders een ander bewustzijn was gebleken dan de geleerde onderzoekers of tekstverklaarders zich hadden voorgesteld.

De bijeenkomst was mede georganiseerd door de redactie van een Duits tijdschrift dat *PROKLA* heet en zich 'tijdschrift voor politieke economie en socialistische politiek' noemt. 'PROKLA' is een afkorting, afgeleid van PROblemen van de KLassenstrijd. Maar men zal inmiddels niet verwonderd zijn, dat dit tijdschrift ook hoogstgeleerde artikelen bevat en met de werkelijke klassenstrijd al even weinig te maken heeft als het geval was met de in Amsterdam gehouden bijeenkomst.

=====

D E N G W O R D T V O O R T D U R E N D M A C H T I G E R

Volgens westerse diplomaten hebben de aanhangers van Deng Xiaping hun zelfvertrouwen herwonnen na een periode van politieke onzekerheid. Het bewijs daarvoor zien zij in de aankondiging, dat China voor het einde van het jaar zijn strijdkrachten met een miljoen man zal inkrimpen, wat neerkomt op een vermindering met ongeveer een kwart van de totale sterkte. De inkrimping wordt noodzakelijk geacht omdat de hoge militaire uitgaven een te zware last vormen wil men ernst maken met de modernisering van de Chinese samenleving en de Chinese economie.

Volgens genoemde diplomaten waren er de afgelopen maanden twijfels gerezen aan de machtspositie van Deng. Of die twijfels gerechtvaardigd waren kunnen wij niet beoordelen, maar onmogelijk achten wij het allerminst. We hebben, iedere keer dat wij over China schreven, altijd betoogd dat de heerschappij van de managersklasse weliswaar onontkoombaar was, maar dat

haar vele overwinningen op de oude partijburokratie nog geenszins betekende dat deze nu geen enkele tegenaanval meer zou wagen. De historische ontwikkeling verloopt niet langs een rechte lijn en Deng is niet als een kommet omhoog geschoten.

Dat, zoals gemeld wordt, bij de vermindering van de sterkte van het leger ook andere overwegingen een rol hebben gespeeld, te weten dat hierdoor de politieke invloed van het leger wordt teruggedrongen, die het onder Mao had verkregen, dat toont naar onze mening aan dat Deng voortdurend machtiger wordt na elke ontwikkeling die de opmars van de door hem vertegenwoordigde nieuwe managersklasse tijdelijk s c h i j n t te stuiten.

=====

N O G M A A L S D E S T A K I N G E N I N D E N E M A R K E N

Elders in deze aflevering van "Daad en Gedachte" hebben wij ons bezig gehouden met de stakingen in Denemarken. In het desbetreffende opstel hebben we ons onder meer kritisch uitgelaten over de burgerlijke journalisten, die aan sociale conflicten nauwelijks aandacht plegen te besteden indien het om akties van de arbeiders zélf gaat en wier soms toch al erg spaarzame berichtgeving over stakingen of bedrijfsbezettingen nóg veel spaarzamer wordt zodra de bonden het laten afweten, de achterban daarentegen blijkt vol te houden. Aan deze opmerking, die werd neergeschreven op een tijdstip dat er in Denemarken nog massale 'wilde' stakingen aan de gang waren, willen we enkele woorden toevoegen. We hebben namelijk, juist bij de berichtgeving over de gebeurtenissen in Denemarken, kunnen konstateren, dat de kranten, wanneer zij een enkele keer wél informatie over onofficiële stakingsakties proberen te verstrekken, met de feiten nauwelijks raad weten en dientengevolge de zonderlingste dingen verkondigen. Natuurlijk hebben we dit niet voor het eerst vastgesteld. In dit geval echter waren de vaagheden of wel de enormiteiten waarop wij zijn gestoten bijzonder treffend.

Waarop we doelen is een kort stukje in *NRC/Habdelsblad* van 15 april. In genoemde krant waren de voorafgaande dagen vrij uitvoerige stukken over de Deense stakingen verschenen, afkomstig van eigen korrespondenten of medewerkers. Op een gegeven moment hadden die - overeenkomstig hetgeen wij omtrent burgerlijke journalisten opmerkten - het kennelijk laten afweten. Immers, het stukje dat op de 15e april verscheen, werd door de redactie ontleend aan de berichtgeving van het persbureau *Associated Press*. Er viel in te lezen, dat "op een vergadering van kaderleden van de vakbeweging alwaar circa 3.000 mannen en vrouwen aanwezig waren, besloten werd de wilde stakingen te beëindigen".

'Wilde', oftewel onofficiële stakingen zijn stakingen die tegen de wil van de vakbonds-bureaucratie plaats vinden en waarvan de vakbonds-bureaucratie zich nadrukkelijk pleegt te distantiëren. Het gaat daarbij om een zelfstandig optreden van de arbeiders, waarvoor de bonden geen verantwoordelijkheid (willen of kunnen) dragen en waarmee de bonden geen bemoeienis hebben, afgezien van allesbehalve zeldzame pogingen er een einde aan te maken. Een besluit een 'wilde' staking te beëindigen kan slechts door de stakers zelf genomen worden. Nu is het niet onmogelijk dat in de vergadering in Kopenhagen, waarin het besluit tot werkhervatting viel, kaderleden van

de vakbeweging aanwezig waren. In dat geval echter had hun kaderlidmaatschap niets met hun aanwezigheid te maken. Ze handelden in die vergadering als *a r b e i d e r s* en ze handelden juist niet als kaderleden.

Op het moment dat de Deense regering een stakingsverbod afkondigde, kondigde de Deense vakbeweging het einde van de stakingen aan. Indien de arbeiders die ruim veertien dagen later besloten hun akties te beëindigen, wat zeggen wil dat zij de 14 dagen tegen de wil van de vakbeweging hadden voortgezet, inderdaad kaderleden waren, dan waren het kaderleden die zich aan de bevelen van de vakbondsleiding niets gelegen hadden laten liggen. Dat is allerm minst een zeldzaam verschijnsel. Men kan iets dergelijks herhaaldelijk waarnemen. Als de achterban van de vakbeweging zich niet aan de vakbeweging wenst te storen, dan is het allesbehalve een uitzondering dat de lagere (vaak onbezoldigde) funktionarissen met de achterban meegaan en de vakbondsleiding in haar vet laten gaarsmoren. Maar als men de betekenis van een dergelijke aktie wil begrijpen, dient daar klaarheid over te bestaan. In 't krantenbericht waarvan wij spreken ontbreekt die klaarheid.

In datzelfde krantenberichtje leest men: "Doorgaan met de wilde stakingen werd onmogelijk omdat de vakbonden geen stakingsgeld mogen uitkeren en het konflikt nu al 21 dagen duurt." Ziehier wederom een mededeling die uitmunt door onzorgvuldigheid en onvolledigheid. Van de 21 dagen dat het konflikt duurde, waren er acht gedurende welke het om een officieel konflikt ging. Bij 'wilde' stakingen keren vakbonden - per definitie - nimmer stakingsgeld uit. Wat drukt de zojuist geciteerde zin nu eigenlijk precies uit? Niets meer of minder dan dat de 'wilde' stakingen wél zouden hebben kunnen doorgaan als de vakbonden stakingsgeld zouden hebben mogen uitkeren. Maar dat is gewoon onzin. Stakingen waarbij door bonden stakingsgeld wordt uitgekeerd zijn nu eenmaal niet 'wild'. De regering verbood niet het uitkeren van stakingsgeld, zij verbood de stakingen en de Deense vakbeweging hield zich, zoals iedere vakbeweging in zo'n geval, aan dat verbod.

Dat in het bewuste bericht dingen worden gesuggereerd, die doodeenvoudig niet juist kunnen zijn, spruit daaruit voort, dat het is samengesteld door lieden die van datgene wat zich afspeelt enerzijds in de arbeiderswereld, anderzijds in de vakbondswereld geen kaas hebben gegeten.

=====

E E N R A K E U I T S P R A A K O V E R N I C A R A G U A

"Diep in de gekwelde ziel van de traditionele linksen schuilt de onweerstaanbare behoefte aan heldhaftige revolutionaire afgoden en aan 'arbeiders'-paradijzen in verre landen, die model staan voor hetgeen er moet worden nagestreefd. Als de afgoden van hun voetstuk tuimelen en tirannen blijken te zijn, als de lang verheerlijkte paradijzen zich ontpoppen als plaatsen waar sprake is van uitbuiting en klasseheerschappij, dan komen er nieuwe afgoden en nieuwe paradijzen voor in de plaats. Achtereenvolgens hebben Rusland, China, Cuba en Albanië als zodanig gefungeerd en van elk is de stralenkrans verbleekt. Nu is het de beurt van Nicaragua. Nicaragua, zo verklaart het blad 'London Labour Briefing', is "een democratische socialistische samenleving, die uitstekend funktioneert". Linkse intellectuelen gaan er

in stromen heen om er koffie te plukken, zoals ze jaren geleden naar Cuba trokken om er suikerriet te oogsten. Zelfs het door de Labourpartij uitgegeven orgaan 'New Socialist' organiseert reizen naar Nicaragua om de deelnemers 'uit de eerste hand te laten ervaren wat de revolutie tot stand heeft gebracht'. Maar de werkelijkheid verschilt enorm van de schijn en van 't beeld dan van Nicaragua in omloop is."

Ziedaar een rake uitspraak, die we onlangs aantroffen in een Engels blad. We zijn 't er volledig mee eens op een enkel kleinigheidje na. Dat 'zelfs' de Labourpartij kennelijk bepaalde illusies omtrent Nicaragua koestert, gelijk wordt opgemerkt, duidt erop dat degene die bovenstaande regels heeft geschreven, dat eigenlijk niet van deze partij zou hebben verwacht. Daarover denken wij anders. De Labourpartij is de partij van de progressieve Britse bourgeoisie. Als zodanig staat zij uiteraard onkritisch tegenover een revolutie die een progressieve burgerij aan het bewind heeft gebracht. Maar voor het overige houden we bovenstaande woorden voor een verfrissend geluid temidden van 'links' bla-bla.

=====

DE POLITIEKE REVOLUTIE IS HEEL IETS

ANDERS DAN DE SOCIALE REVOLUTIE

In het jaar 1848 schreef de Duitse rechtsgeleerde en econoom Lorenz von Stein een beroemd geworden boek, dan handelde over kommunisme en socialisme in het toenmalige Frankrijk. In dat boek komt de volgende, vaak geciteerde uitspraak voor: "De tijd van zuiver politieke bewegingen in Frankrijk is voorbij. Een andere tijd is in aantocht... Zoals aan het eind van de vorige eeuw een s t a n d van het volk tegen de staat in opstand kwam, zo is thans een k l a s s e van het volk er op bedacht de maatschappij om te wentelen en de eerstvolgende revolutie kan thans reeds enkel nog een s o c i a l e zijn.

Von Stein zag scherp het hemelsbrede verschil tussen een politieke omwenteling, zo een als waarvan Frankrijk er drie achter elkaar had door-gemaakt (in 1789, in 1830 en in 1848), een revolutie waarbij de ene heersende klasse door een andere wordt vervangen, en - anderzijds - een sociale omwenteling, die zich tegen de bestaande maatschappelijke (produktie) verhoudingen en tegen klasseheerschappij keert.

Tegenwoordig is dat scherpe onderscheid tussen de ene en de andere soort revolutie vrijwel geheel vervaagd. Maar wie het nog wel, minstens zo scherp heeft gezien als Von Stein, is de Nederlandse schrijver Jacob van Lennep. In 1848, toen niet alleen voor Frankrijk, Duitsland en Oostenrijk, maar ook voor Nederland het uur van politieke veranderingen sloeg, was er hier te lande weliswaar geen sprake van een massa-beweging, maar er waren wel woelingen en volksoplopen. Zij die samenstroonden en demonstreerden - anders gezegd: zij die als stoottroepen van de burgerij optraden - behoorden duidelijk tot een andere klasse dan de beroemde auteur

van historische romans. Ook in Nederland was het zichtbaar dat ná de burgerlijke omwenteling ooit nog eens een andere aan de horizon zou opdagen. De conservatieve Van Lennep - hij zou later voor de conservatieve partij zitting in de 2e Kamer nemen - was voor eerstgenoemde revolutie niet bang. Hij schreef kort na de 'opstootjes' in zijn woonplaats Amsterdam: "Voor een politieke revolutie ben ik niet bevreesd; zolang wij maar geen sociale revolutie krijgen." Van het inzicht van Van Lennep zou menig huidig sociaal onderzoeker het nodige kunnen opsteken.

=====